

коннотативного потенціала с активированным стилистическим, экспрессивным компонентом практически у каждого из хрононимов, что максимально углубляет его узуальное значение. Установлен диапазон, насыщенность и перспективы образных трансформаций, зависимость компонентов хрононимической парадигмы не только от лингвотематальных стратегий автора, но и от экстралингвистических факторов. Основные **выводы** состоят в том, что хрононимы выполняют текстообразующую, характеризующую, хронотопическую, экспрессивную, выразительную функции, способствуют раскрытию подтекста и авторской концепции.

Ключевые слова: хрононимы, темпоральные маркеры, художественное время, художественный хронотоп, художественный контекст, временные ориентиры.

Alexandra F. NIEMIROVSKAYA,

Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Senior Lecturer at the Chair of Linguistic, Odessa Polytechnic State University; 1 Shevcheko avenue, Odessa, 65044, Ukraine; tel: +38 063 5170197; +38 067 9681993; +38 048 7060843; e-mail: layma-59@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-9638-152X

CHRONONYMS AS THE TEMPORAL LEXICAL MARKERS IN THE GENRE OF THE HISTORICAL PROSE

Summary. The *object* of the article are chrononyms in “Prince Jeremija Vishnevetski” by I. Nechuj-Levitski. There are artistic functions of the chrononyms analyzed in the novel as well as the peculiarities of their usage, stylistic connotations, expression potency and variability. The usage of the chrononyms first of all depends on the contents and the theme of fiction and on the author’s idea that leads to certain functioning of the chrononyms and its organization peculiarities at the poetry. The usage of each chrononym is well thought out by the author, and every of them illustrates a wide range of imaginative transformations as well as a close interaction with others lingual and extralingual factors. The **result** of the study establishes that the frequency dynamics, paradigm and scope amplitude depends on lingual and extralingual factors. The figurative potential of each of the chrononym used by the author was described in this article, figurative transformations and symbolism being the most frequent. There were determined the dynamics and amplitude of the chrononyms paradigm preferences in I. Nechuj-Levitski’s every collection and his creative activity on the whole. The main **findings** of the research consist in determining the functions of the chrononyms as text-forming, characterizing, space and time showing and expressive, which facilitate revealing the general idea and the author’s concept of the text.

Key words: chrononyms, temporal lexical markers, time in fiction, chronotope, literary context, time orientations.

Статтю отримано 26.04.2021 р.

DOI: 10.18524/2307-4558.2021.35.237852
УДК 811.161.2’373.46

ПЕТРОВА Тетяна Олексіївна,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри мовних дисциплін Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва; Харківська область, Харківський район, п / в «Докучаєвське-2», 62483, Україна; тел.: +38 095 57476 41; e-mail: t.petrova.science@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9534-9891

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ МЕТАФОРИЗАЦІЇ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ТЕРМІНОЗНАВСТВІ (актуалізація когнітивного підходу)

Анотація. *Мета статті* — висвітлити особливості когнітивного підходу до інтерпретації феномена метафоризації термінів. Аналіз здійснено з актуалізацією економічної лексики. *Об’єкт* аналізу — терміни-метафори, утворені на основі когнітивних процесів. *Предметом* розгляду обрано когнітивні механізми їх метафоризації. Для цього застосовано описовий метод, прийоми дефінітивного, структурно-семантичного, порівняльного та лексикографічного аналізу. *Результати* дослідження. Доведено значущість когнітивного метафоричного термінотворення. Установлено, що когнітивна термінологічна метафора — це інструмент, який дає змогу репрезентувати нове спеціальне поняття через відомі об’єкти, реалії іншої сфери знань, і реалізується не лише як засіб номінації, але і як спосіб дефініювання понять. Визначено, що особливість когнітивної метафоризації термінів полягає у здатності фахівця встановлювати подібність між різними елементами окремих галузей знань, баченні одного компонента через інший. Відстежено найчастотніші різновиди когнітивної метафоризації в економічній термінології: гештальтний, дифузний, структурний. З’ясовано, що потужний чинник формування термінології економічної галузі — це прецедентні метафори, утворені на основі актуалізації образів героїв відомих творів. *Галузь застосування* результатів: зібраний і опрацьований матеріал може бути використаний під час укладання термінологічних словників, подальшого упорядкування й опису економічної термінології. **Висновки.** Термінологічна метафора в економічній терміносистемі має високу активність і когнітивний характер. Прецедентність — невід’ємна ознака сучасної термінології. Термінологічні словники не «встигають» фіксувати нові метафоризовані одиниці, але виважено й вивірено кодифікують їх, максимально засвідчуючи рівень інтелектуального ресурсу й когнітивного мислення нації.

Ключові слова: метафора, когнітивна термінологічна метафора, когнітивний підхід, прецедентність, термін, термінологія, термінологічний словник.

Формулювання проблеми, визначення її актуальності. Швидкий темп науково-технічного прогресу, а також глобалізаційних процесів зумовлюють виникнення значної кількості нових термінів. «Поява нового терміна повинна сигналізувати, що в науці виробилося нове поняття, яке ще не має своєї назви» [19, с. 60]. Творення українських спеціальних одиниць відбувається, як відомо, такими способами: 1) термінологізуванням загальноживаної лексики, 2) ретермінологізуванням фахової лексики інших наук, 3) морфологічним, 4) лексико-семантичним [15; 16; 17]. Значущість кожного з названих способів є беззаперечною. Однак деякі дослідники спостерігають «послаблення продуктивності лексико-семантичного способу термінотворення, бо він менш здатний задовольнити вимоги словотвірної чіткості терміносистем» [12, с. 147]. Інші вчені стверджують, що цей спосіб, а зокрема його різновид — метафоризація, є одним з найпоширеніших шляхів розбудови сучасної термінології [20, с. 59; 14, с. 111]; а метафору вважають одним із центральних понять сучасної наукової парадигми [24, с. 66]. Словотвірній потенції метафори обґрунтували класики лінгвістики, зокрема Л. Булаховський, О. Потєбня, В. Русанівський, Л. Щєрба. Нині актуалізується розуміння метафоризації як когнітивного способу творення термінів, що репрезентують когнітивні механізми мислення.

Зв'язок проблеми з попередніми дослідженнями. Різні аспекти метафоризації у фокусі когнітивного підходу досліджують Л. Васенко, О. Кримець [3], А. Загнітко [7], Т. Космеда [10; 11], Н. Овчаренко [14], Романюха [18], О. Селіванова [20; 21], Г. Строганова [22], Д. Шапран [24], О. Южакова [27]. Попри значну кількість наукових публікацій, присвячених вивченню метафори, явище термінологічної метафоризації в когнітивному аспекті описано недостатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На поч. ХХІ ст. метафору розглядають головно в науковій термінології в когнітивному, комунікативному, психологічному аспектах як складне й різномірне явище. Основоположниками когнітивної теорії метафори вважають Дж. Лаккофа, М. Джонсона [13]. Когнітивний підхід щодо метафоризації базується, як відомо, на перенесенні за аналогією знань з однієї галузі в іншу. В українському термінознавстві на позначення процесу вторинної номінації через переосмислення значень одиниць на основі подібності, а відповідно, й утворених цим способом термінів, існують такі поняття: *метафоризування*, *метафоризація*, *метафоричне термінотворення* — *метафора* [3; 16]; а також *фразеологізація сполучень* [9] — *фразеотермін* [26], *термін-фразеологізм* [6; 9]; *прецедентна метафора* [18; 22]. Аналіз когнітивних підходів щодо вивчення суті й особливостей термінотворення через перенесення найменувань за подібністю, а також неузгодженість кодифікування таких одиниць у фахових словниках і визначають актуальність цієї наукової студії.

Формулювання завдань. Мета статті — вивчити особливості когнітивного підходу щодо метафоризації термінів; завдання — на матеріалі економічної лексики (1) розкрити суть і потенціал термінологічної метафоризації як явища у фокусі когнітивного мислення, (2) схарактеризувати специфіку метафоризації термінів та розглянути її в опозиціях (а) метафоризація і фразеологізація, (б) метафоризація і прецедентність. Метафору в мові науки аналізуємо у сфері фіксації (фахові словники) і сфері функціонування (спеціальна література).

Виклад основного матеріалу. Українське термінознавство поч. ХХІ ст. розвивається, спираючись на багатолітні напрацювання головно в річищі традиційних поглядів щодо терміна та наукових напрямів, аспектів (загальному, галузевому, типологічному, порівняльному, семасіологічному, ономазіологічному, історичному, функційному), а також нетрадиційному (когнітивно-комунікативному, соціокогнітивному) [28, с. 97]. Р. Теммерман розрізняє *теорію традиційного термінознавства* й *теорію соціокогнітивного термінознавства*. Відповідно до положень другої теорії основною одиницею термінознавства є *одиниця розуміння спеціального знання*: терміни — це двигуни процесу осмислення, одягнення світу, оскільки вони поєднують нові етапи такого усвідомлення світу з попередніми; одиниці розуміння функціують в ідеалізованих когнітивних моделях — пропозиційних і метафоричних; терміни можуть характеризуватися багатозначністю, омонімією, синонімією, метафоричним перенесенням [29, с. 53–54].

Питання образності чи емоційності терміна в мовознавстві викликає суперечки: деякі дослідники наслідують усталені погляди Т. Секунди, Л. Булаховського, В. Виноградова й О. Реформатського (термін повинен бути однозначним, емоційно нейтральним, неекспресивним, «холодним»); інші ж — допускають прояв образності й емоційності в терміна. На авторське переконання, нейтральність, неемоційність, а також однозначність — це лише бажані, рекомендовані ознаки ідеального терміна, у реальній практиці всі вони властиві спеціальним одиницям. Про це пише, наприклад, Л. Туровська: «У кожній галузі своя система термінів. Термінологічні системи різняться за багатьма показниками, <...> й за ступенем емоційного забарвлення та експресивної насиченості — ці якості значною мірою залежать від часу та способів творення конкретної термінологічної системи» [23, с. 83]. Хоч образність і не ототожнюють з емоційністю й експресивністю, утім вона близька до них. Образність спонукає до асоціацій і властива не лише загальноживаним одиницям, професійним лексемам, а й термінам, однак вона виявляється лише на етапі його творення і в початкові періоди формування термінології. Метафора, «з одного боку, начебто вносить до семантики терміна певну експресивність, з другого, — вмонтовує у нову фахову сферу, ця експресивність згасає й надає термінові

прозорості декодування» [20, с. 59]. Метафоризовані терміни, як видається, характеризуються стійкістю словоформ і поступовим розширенням змісту. Це пояснюємо продуманим підбором номінації на позначуване поняття. Утворені внаслідок когнітивного мислення терміни-метафори стають об'єктом раціонального аналізу й оцінювання.

Якщо раніше критично й застережливо ставилися до функціонування метафоризованих термінів, то сьогодні їх утворюють у мові науки й використовують у різних видах текстів. Від 90-х рр. ХХ ст. метафоризовані спеціальні назви починають активно фіксувати в термінографічних джерелах, наприклад: «Словник фондового ринку» (1999) — «*бик у стійлі*», «*бутерброд з маслом*»; «Фінансовий словник» (2000) — «*зелень*», «*капуста*»; «Універсальний словник економічних термінів: інвестування, конкуренція, менеджмент, маркетинг, підприємство» (2002) — «*липовий контрагент*», «*розмазування грошей*»; «Глумачний словник економіста» (2009) — «*втеча від грошей*», «*жирний кіт*», «*знімання верхків*», «*інкубатори*»; «Словник основних термінів і понять з мікроекономіки для студентів спеціальностей 051 Економіка, 073 Менеджмент, 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, 072 Фінанси, банківська справа та страхування ступеня вищої освіти «бакалавр»» (2019) — «*ефект «сноба*», «*дилема ув'язнених*», «*чорний ринок* та ін.

О. Селіванова переконує, що «без метафоризації неможливо було б створити будь-яку наукову мову, зокрема її терміносистему, а також убезпечити останню від руйнування» [20, с. 59]. На її думку, метафора слугує «потужним атрактором, тобто параметром самоорганізації, чинником збереження й розвитку термінологічної системи в мові, забезпечує креативні механізми будь-якої фахової сфери знань» [20, с. 59]. Новітня термінологія, як видається, відкрита, гнучка й здатна до поступу через образне переосмислення значень одиниць і наукової, і наївної картин світу.

Метафора — результат когнітивного процесу, що, як відомо, ґрунтується на взаємодії когнітивної структури джерела й мети. *Когнітивна метафора* — «одна з форм концептуалізації світу, когнітивний процес, що виражає і формує нові поняття і поза яким неможливе отримання нового знання. Своім джерелом М. к. має здатність людини вловлювати, відчувати і створювати подібність між різними індивідами і класами об'єктів. Загальніший і ємніший підхід до аналізу мотивує розгляд М. к. як бачення одного об'єкта через інший і в цьому сенсі є одним зі способів вираження знання у мовній формі» [7, с. 179]. *Метафоричне термінотворення* — «закономірне мовне явище, завдяки якому творять мотивовані терміни, що поєднують наукове поняття з набутим життєвим досвідом» [3, с. 60]. Відповідно, наукова метафора, або термінологічна метафора, є повноцінним терміном кожної терміносистеми із закодованим змістом на основі попереднього досвіду і знань. Економічні термінословосполучення утворюються переважно шляхом метафоризування (порівн.: *заморожування коштів*, *могутні слони*, *ножиці цін*, *парасолька цін*, *портфель замовлень* тощо), рідше цим способом моделюються терміни-слова (напр.: *акули*, *динозавр*, *нападник*, *полонянка* та ін.).

У термінотворенні реалізуються різноманітні когнітивні механізми метафоризування. Зокрема О. Селіванова вказує на такі різновиди цього способу: 1) структурний (припущення аналогії на підставі суміжного поняття), 2) дифузний (використання дифузного комплексу асоціацій чи сценарних структур), 3) гештальтний (гештальтне уподібнення), 4) сенсорний (застосування синтезії), 5) аксіологічний (залучення оцінки знаків-мотиваторів) [20, с. 61–64]. В економічній терміносистемі зафіксовано спеціальні одиниці, утворені всіма різновидами цього способу, але найчастотніші гештальтний (*бик у стійлі*, *гидке каченя*, *жирний кіт*), дифузний (*втеча від грошей*, *збирання верхків*, *інкубатори*, *розмазування грошей*, *спляча красуня*), структурний (*боргова петля*, *грошовий голод*, *заморожування коштів*, *лжкар компанії*).

У сучасному термінознавстві у фокусі когнітивного напрямку, якому приділено ще недостатньо уваги, застосовують систему підходів до інтерпретації термінотворення шляхом переосмислення назви за аналогією, зокрема це: 1) метафоризація і фразеологізація; 2) метафоризація і прецедентність. Стисло схарактеризуймо специфіку кожного з виокремлених підходів на матеріалі української економічної термінології.

1. Метафоризація і фразеологізація. Це один з найбільш ірраціональних процесів творення термінів. Науковці називають його *фразеологізацією сполучень* [9, с. 73], або *фразеологізацією* (процес фразеологізації як засіб термінотворення) [4, с. 109], а одиниці, утворені цим способом, іменують *фразіотермінами* [25, с. 228], *термінами-фразеологізмами* [6, с. 6; 9, с. 73] та ін. Пояснення дослідників збігаються. Наприклад, *фразіотермінами* вважають «стійкі образні словосполуки, які складаються з двох або більше слів і постійно відтворюються в мові та мовленні фахівців різних галузей науки й техніки у вигляді фіксованої конструкції з властивими їй лексичним складом і значенням та належать до відповідних терміносистем» [25, с. 228]. Водночас Л. Борсук, досліджуючи структурно-семантичні та функційні особливості англомовної банківської терміносистеми, оперує одиницею *термінологічний фразеологізм* на позначення одиниці мовлення, що належить до системи ділової мови й зафіксована у словниках як okazіоналізм, наприклад, *cat (великий кіт)* — керівник торговельної фірми, *hard assets (тяжкі активи)* — балансові активи [1, с. 146]. Це терміни-словосполучення, утворені шляхом метафоризації, мають спеціальне значення й належать до відповідної терміносистеми. Натомість О. Шиленко стверджує, що поняття «метафоризація» і «фразеологізація» репрезентують різні способи термінотворення, порівн.: «метафоризація є одним із видів лекси-

ко-семантичного способу термінотворення, фразеологізація відноситься до синтаксичного способу» [26, с. 310]. Науковець розрізняє ці способи за структурною відмінністю: «метафори можуть бути як однослівними, так і багатослівними, фразеологізми мають складатися не менш, ніж із двох елементів» [26, с. 310]. Разом з тим цей автор погоджується, що фразеологізація відбувається «іноді за рахунок метафоризації значення словосполучень: спостерігається так звана метафорична багатослівна номінація» [26, с. 310]. До того ж, «метафоризація як засіб утворення нового значення одиниці є універсальною, проникає у різні мовні рівні» [26, с. 310].

Авторка цієї статті не підтримує такий погляд, оскільки він видається суперечливим: кількість елементів у терміні-словосполученні — це не визначальний чинник і не підстава для перекваліфікування метафоризації на інший спосіб, оскільки, по-перше, він ґрунтується на загальновідомому принципі переосмислення, а по-друге, за структурою всі терміни, безперечно, поділяються на синтетичні й аналітичні. Факт неоднозначності у кваліфікуванні й обґрунтуванні статусу термінів-словосполучень відзначає і Л. Боярова, зауважуючи, що «більшість науковців вважає їх об'єктом термінознавства, а деякі вчені виводять такі мовні одиниці за межі термінології і пропонують розглядати серед фразеологізмів» [2, с. 217]. Сама ж науковиця визначає терміни-словосполучення й фразеологізми відмінними за структурно-семантичними властивостями й зараховує їх до різних мовних систем і, розкриваючи суть поняття «фразеологізація», пояснює що терміносполучення, яке часто вживається за межами терміносистеми, утрачає «дефінітивні й системні характеристики, тобто відбувається детермінологізація, що здебільшого спричинює появу нової мовної одиниці — фразеологізму» [2, с. 218], і тоді цей процес можна кваліфікувати як фразеологізацію. Підтримуємо такий погляд і вважаємо, що термін *фразеологізація* доречно застосовувати лише на позначення детермінологізації спеціальної одиниці й розрізняємо *фразеологізми*, *фразеологізми термінологічного походження* й *метафоризовані терміни-словосполучення*.

Фактично сьогодні деякі науковці *метафоризацію* перекваліфікують на *фразеологізацію*, що спантеличує деяких дослідників, оскільки їм видається, що йдеться про різні поняття й способи. П. Селігей про подібні явища пише так: «Замінивши одне слово чи словосполучення на інше, можна подати справу так, наче новий термін по-новому представляє давнє поняття, відбиває його “кардинальне переосмислення” чи “оригінальну інтерпретацію”, можна навіть удати, що йдеться про відкриття “цілого наукового напрямку”» [19, с. 59]. Застосування іншої назви, звісно, не змінює суті аналізованого процесу.

2. Метафоризація і прецедентність. Прагнення до виразності, образності, місткості й водночас стислості повідомлюваної спеціальної інформації реалізується також за допомогою прецедентних феноменів. Метафоричність і прецедентність — механізми, що лежать в основі моделювання переносного значення на підставі актуалізації певних аналогій, схожості або порівняння тощо. Науці відомі такі *типи прецедентності*: 1) прецедентна ситуація — певна «еталонна», «ідеальна ситуація», пов'язана з механізмом творення конотації, диференційні ознаки якої входять до когнітивної бази носіїв мови; 2) прецедентні висловлювання, до яких належать цитати з текстів різного характеру, паремії та їх типи; 3) прецедентне ім'я — індивідуальне ім'я, пов'язане з широким текстом, що, як правило, стосується прецедентних висловлювань або прецедентної ситуації, ім'я персонажа твору, артефакту тощо [10, с. 91–92; 21, с. 492]. Прецедентні феномени «можуть мати універсальний і національний статус (прикладом першого є світові війни, політичні події, катаклізми; відомі усьому світові люди й герої творів, кінофільмів; твори скарбниці світової літератури тощо)» [21, с. 493]. Під час когнітивної метафоризації використовуються знайомі (синтаксичні, семантичні) ресурси мови й можуть продукуватися прецедентні одиниці. У сучасній лінгвістиці відомі поодинокі розвідки, присвячені дослідженню метафоричної моделі вживання прецедентних феноменів у різних дискурсах, зокрема в українському публіцистичному [11], економічному англійському [18] та німецькому [22]. Отже, вивчення прецедентних метафор у науковому дискурсі, зокрема в національних терміносистемах, є перспективним.

Характеризуючи метафоричну вербалізацію концептосистеми *ECONOMY* в англійськомовному медіадискурсі, М. Романюха виділяє *прецедентні метафори* й стверджує, що вони (а) розкривають різноманітні аспекти глобальної економічної кризи, зокрема надмірне втручання держави в економіку в кризовий період (метафоричний перифраз *Big Brother*), (б) сприяють розумінню загальноекономічних питань, особливостей підприємництва (метафоричний перифраз *great leap forward* — назва амбітного плану реформ економіки Китаю, розробленого М. Цзедуном) [18, с. 3, 8–9].

Прецедентність актуалізується й у сучасній українській спеціальній лексичі, зокрема досить часто в економічній термінології застосовують одиницю *спляча красуня*. Загальновідомо, що Ш. Перро опублікував 1697 р. казку «Спляча красуня», також популярна версія однойменного твору й письменників братів Грімм. За її сюжетом принцеса вколює палець отруєним веретеном і падає як мертва у вічний сон, а прокидається лише від поцілунку принца. Мовознавці аргументують, що економічна термінологія запозичила одиницю *спляча красуня* з народного мовлення й називають її ідіоматичним терміном [9, с. 74], а переосмислення назви вбачають за напрямом 'від людини' [4, с. 111]. У «Фінансово-економічному словнику» термін *спляча красуня* пояснено так: «1) продукція чи послуга, споживчий успіх (популярність) якої прогнозують у майбутньому; 2) підприємство зі значним

невикористаним потенціалом. Для його використання потрібен лише “принц”, тобто новий лідер (менеджер або власник), який би “розбудив” цю “С. к.” [8].

В аналізованій терміносистемі ад’єктив *сплячий* застосовується як компонент метафоризованих спеціальних одиниць: «*сплячі ліцензії*», «*сплячі спецдозволи*» (Прудкова Н. «Голова Держгеонадр Роман Опімах: Ми робимо революцію», 2020), «*сплячі ліцензії*» (Василенко Л. «“Сплячі ліцензії” — зона відповідальності Кабміну і Держгеонадр», 2021; Гончарук О. «Позбавляємося від “сплячих ліцензій” на видобуток нафти й газу», 2019), «*сплячий режим*» («Як правильно закрити ФОП?», 2020), «*сплячі чудовища*» (Котлик А. В. «Підходи до врахування інтересів стейкхолдерів у процесі управління підприємством», 2014), *сплячі папери* [8], *сплячий співвласник* [8]. Наведені приклади дають змогу припускати системність у доборі способів метафоризації, засновану на однотипних механізмах формування метафоричного значення. З-поміж розглянутих термінів не всі кодифіковані у фахових словниках, переважно вони вжиті в текстах наукових друкованих статей та електронних джерелах.

Фіксуємо й прецедентну одиницю *гідке каченя*. Так первинно номінують героя казки («Гідке каченя») данського письменника Г. К. Андерсена (1843 р.). Вивчаючи, наприклад, знання випускників щодо питань, які стосуються методів, моделей оцінки та прогнозування потреб економіки у ЗВО, фахівці характеризують області графічної моделі прогнозування попиту на освітні послуги й використовують терміни «*гідкі каченята*» й «*бридкі каченята*». Ад’єктивні компоненти цих одиниць у загальному мовленні належать до синонімів, однак у досліджуваному тексті статті фахівець розмежовує їх зміст, порів.: «*гідкі каченята*» — «напрямки, <...> певною мірою подібні до “знаків питання” в матриці БКГ, оскільки високому рівню попиту з боку підприємств і організацій-роботодавців не відповідає низький рівень попиту з боку абітурієнтів на дані напрямки підготовки. <...> У разі прийняття заходів щодо залучення абітурієнтів дані напрямки можуть переміститися в область “прибуткового місця” <...> і далі — в область “золотої жили” <...>» [5, с. 374]; «*бридкі каченята — патріоти держави*» — «Позиція області С характеризується певною підтримкою держави при існуючих низькому рівні попиту з боку абітурієнтів та високому рівні попиту на випускників. <...> належить велика група інженерних спеціальностей, на які, як і раніше, низький абітурієнтський конкурс при зростаючому попиті на фахівців інженерного профілю на ринку праці» [5, с. 374]. Розглядувані дефініції цих термінів, на авторське переконання, потребують доопрацювання й уточнення. Прецедентні метафори спроектовані на когнітивну функцію, тобто вони точно репрезентують процеси термінотворення, номінації спеціальних понять.

Метафоризовані терміни-словосполучення або їх компоненти, як бачимо, часто подають у лапках, а зазначене фокусує увагу на тому, що це ще не зовсім «повноцінні» терміни, а лише терміноїди. О. Селіванова зараховує подібні одиниці до периферії термінологічного поля й розглядає їх як такі, що «не отримали стабільного місця в терміносистемі» [20, с. 63–64]. Однак метафоризовані терміни не завжди обґрунтовано маркують лапками («»). Графічне виділення цих терміноодиниць не повсякчас слугує підставою для розгляду їх як терміноїдів (квазітермінів). Упорядники словників, а також професійних текстів (найчастіше це фахівці певних галузей) спираються, очевидно, на власні знання мови й особисте мовне чуття, інтуїцію, однак цього недостатньо. Під час відображення когнітивної термінологічної метафори в спеціальних текстах слід урахувувати такі аспекти: а) у метамові науки її утворюють для позначення нового поняття, тобто це первинна спеціальна його назва, яку вживають у прямому значенні, а отже, переносного найменування не існує; б) старе її значення, що закріплене, зокрема, за одиницею наївної картини світу, утрачається, образність нівелюється, і самостійно розвивається нове спеціалізоване її пояснення. Відповідно, недоречно брати в лапки терміни-метафори (а також і їх компоненти окремо), що стають повноцінними одиницями терміносистеми, кодифікуючи їх у фахових словниках й оперуючи ними в інших видах спеціальних текстів.

Наведені приклади метафоризованих економічних термінів зафіксовані більшою мірою у сфері функціонування, і меншою — у сфері фіксування. Неабсолютна кодифікація термінів-метафор спонукає до висновків: 1) часто вони «згасають» або «вмирають», «не дійшовши» до словників; 2) щоб потрапити до словника, вони повинні пройти такі етапи: а) проникнення до терміносистеми, б) формування стійких дефініцій, в) їх засвоєння і г) лексикографічний опис у термінологічних словниках.

Висновки. 1. Когнітивне метафоричне термінотворення — це не стихійний, а свідомий, керований пізнавальний процес продукування нових понять. Когнітивна термінологічна метафора — інструмент, що дає змогу репрезентувати нове спеціальне поняття через відомі об’єкти, реалії іншої сфери знань. Під час термінотворення когнітивна термінологічна метафора реалізується не лише як засіб номінації, але і як спосіб дефініювання понять. 2. Особливості когнітивного підходу щодо метафоризації термінів у сучасному термінознавстві полягають у здатності фахівця встановлювати подібність між різними елементами окремих галузей знань, баченні одного компонента через інший. 3. Аналіз метафоризації економічних термінів засвідчує її високу активність і когнітивний характер. У розглядуваній терміносистемі зафіксовано спеціальні одиниці, утворені всіма різновидами когнітивної метафоризації, але найчастотніші гештальтний, дифузний, структурний. 4. Потужним чинником формування термінології економічної галузі є прецедентність — невід’ємна ознака сучасної термінології. Прецедентні термінологічні метафори, утворені на основі актуалізації образів

героїв відомих творів, активно проникають до наукової мови. **5.** Термінологічні словники, хоча й не «встигають» фіксувати нові метафоризовані одиниці, але виважено й вивірено кодифікують їх, максимально засвідчуючи рівень інтелектуального ресурсу й когнітивного мислення нації.

Перспективу дослідження вбачаємо в необхідності глибше дослідити прецедентну термінологічну метафору в українській термінології.

Література

1. Борсук Л. Ф. Структурно-семантичні та функціональні особливості англомовної банківської терміносистеми : дис.... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2015. 203 с.
2. Боярова Л. Фразеологізація термінологічних словосполучень. *Незгасимий СЛОВОСВІТ : зб. наук. праць на пошану професора Володимира Семеновича Калашника*. Харків, 2011. С. 217–223.
3. Васенко Л., Кринець О. Термінологічна метафоризація як репрезентація нового наукового знання. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів, 2006. № 559. С. 57–60.
4. Вознюк Г. Л., Конівіцька Т. Я. Процес фразеологізації як засіб творення фінансово-економічних термінів. *Український смисл*. Дніпро, 2017. № 2017. С. 107–116.
5. Гончаренко М. Ф. Методи та моделі оцінки та прогнозування потреб економіки у випускниках ВНЗ. *Проблеми економіки*. Харків, 2013. № 1. С. 368–375.
6. Житнікова К. В. Фразеологічні одиниці в англомовній терміносистемі менеджменту та маркетингу : семантико-прагматичний аспект (на матеріалі журналу «Journal of World Business») : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2008. 20 с.
7. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 2. 350 с.
8. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. Київ : Видавництво «Знання», 2007. 1072 с. URL : <https://cyclor.com.ua/content/view/1497/1/> (23.02.2021).
9. Конівіцька Т. Фразеологічні одиниці в системі української економічної термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2016. № 842. С. 73–76.
10. Космеда Т. Лінгвокалейдоскоп : живые процессы речи : монографія. Саарбрюккен : Lambert Academic Publishing, 2017. 308 с.
11. Космеда Т. А. Метафора сучасної публіцистики : актуалізація антропонімів (на матеріалі української та російської мов). *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Філологічні науки. Мовознавство*. Дрогобич, 2015. № 3. С. 116–122.
12. Куньч З. Й., Харчук Л. В. Особливості лексико-семантичного способу термінотворення (на матеріалі української електроенергетичної термінології). *Український смисл*. Дніпро, 2017. № 2017. С. 141–150.
13. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафори, котрими ми живім / под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 256 с.
14. Овчаренко Н. І. Метафора як когнітивний механізм категоризації фахових знань. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. Київ, 2013. Вип. 10. С. 111–114.
15. Петрова Т. Морфологічні способи термінотворення (на матеріалі сучасної української фітомеліоративної термінології). *Studia Ucrainica Poznaniensia*. Poznań, 2018. Zesz. VI. S. 121–129. DOI : 10.14746/sup.2018.6.15.
16. Петрова Т. О. Фітомеліоративна термінологія сучасної української мови та її відображення в термінологічному словнику комбінованого типу : монографія. Харків : ТОВ «ТІГ», 2018. 227 с.
17. Петрова Т. О. Шляхи формування сучасної української фітомеліоративної термінології : термінологізування загальноживованої лексики й ретермінологізування лексики інших наук. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів, 2017. № 869. С. 77–82.
18. Романюха М. В. Метафорична вербалізація концептосистеми *ECONOMY* в сучасному англомовному медіадискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2011. 24 с.
19. Селігей П. О. Сучасне термінотворення : симптоми та синдроми. *Мовознавство*. Київ, 2007. № 3. С. 48–61.
20. Селіванова О. О. Метафора в лінгвістичній термінології : когнітивний аспект. *Українська термінологія і сучасність*. Київ, 2013. Вип. IX. С. 58–65.
21. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
22. Строганова Г. Вживання прецедентних метафор в німецькому економічному дискурсі (на матеріалі німецьких економічних статей). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2012. № 26. С. 149–157.
23. Туровська Л. Ще раз про емоційність терміна. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів, 2010. № 676. С. 82–85.
24. Шапран Д. П. Функціонально-когнітивні аспекти метафори. *Інтелект, особистість, цивілізація*. Кривий Ріг, 2016. Вип. 12. С. 65–73.
25. Шиленко О. А. Фразеологізація в англійській фаховій мові економіки. *Вісник Житомирського держ. ун-ту імені Івана Франка*. Житомир, 2010. Вип. 49. С. 228–231.
26. Шиленко О. А. Фразеологізація та метафоризація в терміносистемах: відмінності та подібності. *Українська термінологія і сучасність*. Київ : КНЕУ, 2007. С. 307–310.
27. Южакова О. Метафора у термінології холодильної техніки. *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів, 2007. № 593. С. 45–49.
28. Petrova T. Розвиток теорії терміна в українській та зарубіжних термінологічних школах. *Slavica Wratislaviensia*. Wrocław, 2020. CLXXII. T. 172. С. 91–101. DOI : <https://doi.org/10.19195/0137-1150.172.8/>.
29. Temmerman R., Questioning the Univocity Ideal. The difference between scio-cognitive Terminology and Traditional terminology. *Hermes: Journal of Linguistics*. Aarhus, 1997. № 18. P. 51–90.

References

1. Borsuk, L. F. (2015), *Structural semantic and functional peculiarities of English banking terminology* : Author's thesis [Strukturno-semantychni ta funktsionalni osoblyvosti anhlomovnoi bankivskoi terminosystemy : dys.... kand. filol. nauk], Lviv, 203 p.
2. Boiarova, L. (2011), "Phraseologization of terminological combinations", *Unquenchable SLOVOSVIT : the Digest of scientific works devoted to Professor Vladimir Semenovich Kalashnik* ["Frazeolohizatsiia terminolohichnykh slovospoluchen"], *Nezghasymyi SLOVOSVIT : zb. nauk. prats na poshanu profesora Volodymyra Semenovycha Kalashnyka*, Kharkiv, pp. 217–223.
3. Vasenko, L., Krymets, O. (2006), "Terminological metaphorization as a representation of new scientific knowledge", *Herald of L'viv Polytechnic National University, "Problems of Ukrainian Terminology"* ["Terminolohichna metaforyzatsiia yak reprezentatsiia novoho naukovooho znannia"], *Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politekhnika», «Problemy ukraïnskoi terminolohii»*, L'viv, vol. 559, pp. 57–60.
4. Vozniuk, H. L., Konivitska, T. Ya. (2017), "The process of phraseologization as a means of creating financial and economic terms", *Ukrainian sense* ["Protse frazeolohizatsii yak zasib tvorennia finansovo-ekonomichnykh terminiv". *Ukrainskyi smysl*], Dnipro, issue 1, pp. 107–116.
5. Honcharenko, M. F. (2013), "Methods and models of assessing and forecasting needs of economy in graduates from higher educational establishment", *The problems of economy* ["Metody ta modeli otsinky ta prohnozuvannia potreb ekonomiky u vypusknykh VNZ", *Problemy ekonomiky*], Kharkiv, issue 1, pp. 368–375.
6. Zhytnikova, K. V. (2008), *Phraseological units in the English terminology of management and marketing: semantic-pragmatic aspect (based on the Journal of World Business)* : Author's thesis [Frazeolohichni odynytsi v anhlomovni terminosystemi menedzhmentu ta marketynhu : semantiko-prahmatychnyi aspekt (na materialy zhurnalu «Journal of World Business») : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04], Kyiv, 20 p.
7. Zahnitko, A. (2012), *Dictionary of modern linguistics : concepts and terms* [Slovník suchasnoi línhvistyky : poniatia i terminy], DonNU Press, Donetsk, vol. 2. 350 p.
8. Zahorodnii, A. H., Vozniuk, H. L. (2007), *Financial and economic dictionary* [Finansovo-ekonomichnyi slovník], Znannia Publishing house, Kyiv, 1072 p. URL : <https://cyclop.com.ua/content/view/1497/1/> (23.02.2021).
9. Konivitska, T. (2016), "Phraseological units in the system of Ukrainian economic terminology", *Herald of L'viv Polytechnic National University, "Problems of Ukrainian Terminology"* ["Frazeolohichni odynytsi v systemi ukraïnskoi ekonomichnoi terminolohii"], *Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politekhnika», Problemy ukraïnskoi terminolohii*, L'viv, vol. 842, pp. 73–76.
10. Kosmeda, T. (2017), *Lingvokaleidoscope : Living Speech Processes* : monograph [Lingvokaleydoskop : zhivye processy rechi : monografiya], Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 308 p.
11. Kosmeda, T. A. (2015), "Metaphor of contemporary publicist discourse: actualization of anthroponyms", *Research Journal of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Series "Philology" (Linguistics)* ["Metafora suchasnoi publitsystyky : aktualizatsiia antropimiv (na materialy ukraïnskoi ta rosiiskoi mov)", *Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka. Seriya «Filolohichni nauky». Movoznavstvo*], Drohobych, № 3, pp. 116–122.
12. Kunch, Z. Y., Kharchuk, L. V. (2017), "Peculiarities of lexical-semantic method of term formation (on the material of Ukrainian electric power terminology)", *Ukrainian sense* ["Osoblyvosti leksyko-semantichnoho sposobu terminotvorennia (na materialy ukraïnskoi elektroenerhetychnoi terminolohii)", *Ukrainskyi smysl*], Dnipro, № 2017, pp. 141–150.
13. Lakoff, G., Johnson, M. (2004), *Metaphors we live by* [Metafori, kotorymi my zhivym], A. N. Baranova (ed.), Editorial URSS, Moscow, 256 p.
14. Ovcharenko, N. I. (2013), "Metaphor as a cognitive mechanism for categorizing professional knowledge", *Scientific journal of National Pedagogical Drahomanov University. Series 10. Problems of grammar and lexicology of the Ukrainian language* ["Metafora yak kohnityvnyi mekhanizm katehorizatsii fakhovykh znan", *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 10 : Problemy hramatyky i leksykolohii ukraïnskoi movy*], Kyiv, vol. 10, pp. 111–114.
15. Petrova, T. (2018), "Morphological methods of term formation (on the material of modern Ukrainian phytomeliorative terminology)", *Studia Ukrainica Posnaniensia* ["Morfolohichni sposoby terminotvorennia (na materialy suchasnoi ukraïnskoi fitomeliorativnoi terminolohii)", *Studia Ukrainica Posnaniensia*], Poznań, zesz. VI, pp. 121–129. DOI : 10.14746/sup.2018.6.15.
16. Petrova, T. O. (2018), *Phytomeliorative Terminology of the Modern Ukrainian Language and its Representation in the Terminological Combined Dictionary* : monograph [Fitomeliorativna terminolohiia suchasnoi ukraïnskoi movy ta yii vidobrazhennia v terminolohichnomu slovníku kombinovanoho typu : monografiia], TOV «TPH», Kharkiv, 227 p.
17. Petrova, T. O. (2017), "Ways of formation of modern Ukrainian phytomeliorative terminology : terminologization of commonly used vocabulary and reterminologization of vocabulary of other sciences", *Herald of L'viv Polytechnic National University, "Problems of Ukrainian Terminology"* ["Shliakhy formuvannia suchasnoi ukraïnskoi fitomeliorativnoi terminolohii : terminolohizuvannia zahalnovzhyvanoï leksyky i reterminolohizuvannia leksyky inshykh nauk", *Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politekhnika», Problemy ukraïnskoi terminolohii*], L'viv, vol. 869, pp. 77–82.
18. Romaniukha, M. V. (2011), *Metaphorical verbalization of the kontseptosystemy ECONOMY in modern English-language media discourse* : Author's thesis [Metaforichna verbalizatsiia kontseptosystemy ECONOMY v suchasnomu anhlomovnomu mediadyskursi : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04], Odesa, 24 p.
19. Selihey, P. O. (2007), "Modern formation of terms: symptoms and syndromeso", *Linguistics* ["Suchasne terminotvorennia : symptomy ta syndromy", *Movoznavstvo*], Kyiv, issue 3, pp. 48–61.
20. Selivanova, O. (2013), "Metaphor in linguistic terminology: cognitive aspect", *Ukrainian terminology and modernity* ["Metafora v línhvistychnii terminolohii : kohnityvnyi aspekt", *Ukrainska terminolohiia i suchasnist*], Kyiv, vol. IX, pp. 58–65.
21. Selivanova, O. O. (2006), *Modern linguistics : a terminological encyclopedia* [Suchasna línhvistyka : terminolohichna entsyklopediia], Dovkillia-K Publishing house, Poltava, 716 p.
22. Stroganova, G. (2012), "The usage of the precedent metaphors in the German discourse of economy (on the corpora of the German economic articles)", *Humanitarian Education in Technical Universities* ["Vzhyvannia pretsedentnykh metafor v nimetskomu ekonomichnomu dyskursi (na materialy nimetskykh ekonomichnykh statei)", *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh*], Kyiv, № 26, pp. 149–157.

23. Turovska, L. (2010), “Once again about the emotionality of the term”, *Herald of L'viv Polytechnic National University*, “Problems of Ukrainian Terminology” [“Shehe raz pro emotsiiniist termina”, *Visnyk Nats. un-tu “Lvivska politekhnika”*, *Problemy ukrainiskoi terminologii*], L'viv, vol. 676, pp. 82–85.

24. Shapran, D. P. (2016), “Functional and cognitive aspects of metaphor in the marketing terminology”, *Intelligence. Personality. Civilization* [“Funktsionalno-kohnityvni aspekty metafory”, *Intelekt, osobystist, tsyvilizatsiia*], Kryvyi Rih, vol. 12, pp. 65–73.

25. Shylenko, O. A. (2010), “Phraseologisation in the English Sub-language of Economics”, *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal* [“Frazeolohizatsiia v anhliiskii fakhovii movi ekonomiky”, *Visnyk Zhytomyrskoho derzh. un-tu imeni Ivana Franka*], Zhytomyr, vol. 49, pp. 228–231.

26. Shylenko, O. A. (2007), “Phraseologization and metaphorization in terminological systems: differences and similarities”, *Ukrainian terminology and modernity* [“Frazeolohizatsiia ta metaforyzatsiia v terminosystemakh : vidminnosti ta podobnosti”, *Ukrainska terminolohiia i suchasnist*], Kyiv, pp. 307–310.

27. Yuzhakova, O. (2007), “Metaphor in the terminology of refrigeration equipment”, *Herald of L'viv Polytechnic National University*, “Problems of Ukrainian Terminology” [“Metafora u terminolohii kholodynoi tekhniky”, *Visnyk Nats. un-tu “Lvivska politekhnika”*, *Problemy ukrainiskoi terminologii*], L'viv, vol. 593, pp. 45–49.

28. Petrova, T. (2020), “Development of the theory of a term in Ukrainian and foreign terminological schools”, *Slavica Wratislaviensia* [“Rozvytok teorii termina v ukrainiskii ta zarubizhnykh terminolohichnykh shkolakh”, *Slavica Wratislaviensia*], Wrocław, CLXXII, vol. 172, pp. 91–101. DOI : 10.19195/0137–1150.172.8/.

29. Temmerman, R. (1997), “Questioning the Univocity Ideal. The difference between scio-cognitive Terminology and Traditional terminology”, *Hermes : Journal of Linguistics*, Aarhus, vol. 18, pp. 51–90.

ПЕТРОВА Татьяна Алексеевна,

кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры языковых дисциплин Харьковского национального аграрного университета имени В. В. Докучаева; Харьковская область, Харьковский район, п/о «Докучаевское-2», 62483, Украина; тел.: +38 095 57476 41; e-mail: t.petrova.science@gmail.com; ORCID ID: 0000–0002–9534–9891

СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ МЕТАФОРИЗАЦИИ ТЕРМИНОВ В УКРАИНСКОМ ТЕРМИНОВЕДЕНИИ (актуализация когнитивного подхода)

Аннотация. *Цель* статьи — раскрыть особенности когнитивного подхода к интерпретации феномена метафоризации терминов. Анализ осуществлён с актуализацией экономической лексики. *Объект* анализа — термины-метафоры, образованные на основе когнитивных процессов. *Предметом* рассмотрения избраны когнитивные механизмы их метафоризации. Для этого применены описательный *метод*, приёмы дефинитивного, структурно-семантического, сравнительного и лексикографического анализа. *Результаты исследования.* Доказана значимость когнитивного метафорического терминообразования. Установлено, что когнитивная терминологическая метафора — это инструмент, позволяющий представить новое специальное понятие через известные объекты, реалии другой сферы знаний, и реализуется не только как средство номинации, но и как способ дефинирования понятий. Определено, что особенность когнитивной метафоризации терминов заключается в способности специалиста устанавливать сходство между различными элементами отдельных отраслей знаний, видении одного компонента через другой. Отслежены наиболее частотные разновидности когнитивной метафоризации в экономической терминологии: гештальтный, диффузный, структурный. Выяснено, что мощный фактор формирования терминологии экономической сферы — это прецедентные метафоры, образованные на основе актуализации образов героев известных произведений. *Область применения результатов:* собранный и обработанный материал может быть использован при составлении терминологических словарей, дальнейшем упорядочении и описании экономической лексики. *Выводы.* Терминологическая метафора в экономической терминосистеме имеет высокую активность и когнитивный характер. Прецедентность — неотъемлемый признак современной терминологии. Терминологические словари, хотя и не «успевают» фиксировать новые метафоризованные единицы, но взвешенно и выверенно кодифицируют их, максимально подтверждая уровень интеллектуального ресурса и когнитивного мышления нации.

Ключевые слова: метафора, когнитивная терминологическая метафора, когнитивный подход, прецедентность, термин, терминология, терминологический словарь.

Tetiana O. PETROVA,

PhD (Philology), Docent, Associate Professor at the Department of Language Disciplines, Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaiev, Kharkiv region, Kharkiv district, post «Dokuchaievskoe-2», 62483, Ukraine; тел.: +38 095 57476 41; e-mail: t.petrova.science@gmail.com; ORCID ID: 0000–0002–9534–9891

MODERN ASPECTS OF STUDYING TERMS METAPHORIZATION IN UKRAINIAN TERMINOLOGY (actualization of cognitive approach)

Abstract. *The purpose* of the article is to highlight the features of cognitive approach to interpret the phenomenon of terms metaphORIZATION. The analysis was carried out with the actualization of economic vocabulary. *The object* of the analysis is terms-metaphors formed on the basis of cognitive processes. Cognitive mechanisms of their metaphORIZATION are chosen as *the subject* of the study. The descriptive method, as well as the methods of definitive, structural-semantic, comparative and lexicographic analysis are used for this purpose. *The results* of the research. The significance of cognitive metaphorical term formation is proved. It is established that cognitive terminological metaphor is a tool enabling to represent a new special concept through familiar objects and realities of another field of knowledge, and is realized not only as a means of nomination but also as a way to define concepts. It is determined that the peculiarity of cognitive metaphORIZATION

of terms is the ability of a specialist to establish some similarities between different elements of particular fields of knowledge, visualization of one component through another one. The most frequent types of cognitive metaphorization in economic terminology namely gestalt, diffuse and structural are traced. It was found that a powerful factor in the formation of the economic sector terminology is precedent metaphors, formed on the basis of the images actualization of the heroes from famous works. **The field of the results application:** the material collected and processed can be used in compiling terminology dictionaries, further organization and description of economic terminology. **Conclusions.** Terminological metaphor in the economic terminology system has high activity and cognitive nature. Precedence is an integral feature of the modern terminology. Terminology dictionaries though do not keep up with recording new metaphorized units, but carefully and accurately codify them, testifying to the full the level of intellectual resource and cognitive thinking of a nation.

Key words: metaphor, cognitive terminological metaphor, cognitive approach, precedence, term, terminology, terminology dictionary.

Статтю отримано 27.04.2021 р.

DOI: 10.18524/2307-4558.2021.35.237853

УДК 811.161.1-13'371'373

ПОВЕТКИНА Александра Викторовна,

аспирант кафедры русского языка филологического факультета Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина; пл. Свободы, 4, г. Харьков, 61022, Украина; тел.: +38 096 5412604; e-mail: povietkina@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-1289-3964

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОЛИСЕМИИ В КОНТЕКСТЕ СМЕНЫ НАУЧНЫХ ПАРАДИГМ В ЛИНГВИСТИКЕ

Аннотация. *Цель* статьи — проанализировать и сопоставить методологические принципы исследования семантики и полисемии лексических единиц, которыми руководствуются разные лингвисты и которые обусловлены парадигмой научного знания — сравнительно-исторической, системно-структурной, антропоцентрической. *Объектом* исследования стало содержание работ лингвистов-представителей разных научных парадигм. *Предмет* исследования — методологические принципы изучения лексической полисемии. В работе использованы *методы* анализа, обобщения, а также сопоставительный и гипотетико-дедуктивный. В *результате* изучения работ Е. Куриловича, Р. Якобсона, В. В. Виноградова, Ю. Д. Апресяна, А. Вежицкой, Анны Зализняк, Е. С. Кубряковой, И. М. Кобозевой мы проследили, как парадигма — доминирующий исследовательский подход к языку — влияет на методы изучения лексической полисемии, а также выявили основные черты современного — когнитивно-дискурсивного — подхода к лексической семантике и полисемии. **Выводы.** Поскольку основополагающими постулатами когнитивной лингвистики являются представления о языке как части познавательной деятельности человека, идеи о том, что именно язык даёт возможность изучать когнитивные процессы, которые находят во многом иконическое отражение в языковых структурах, то перед лингвистами встаёт задача изучать соотношение когнитивных и языковых структур. На современном этапе развития науки обнаруживается недостаточность существующих словарных толкований. От задач классификации разных типов лексических значений лингвистика перешла к анализу когнитивных основ формирования языковых значений. В новой парадигме актуализируется установка на развитие и дополнение классической теории полисемии исследованием семантики многозначного слова в когнитивном и дискурсивном аспектах. Становление когнитивно-дискурсивной парадигмы привело также к осознанию необходимости привлечения знаний смежных научных дисциплин.

Ключевые слова: полисемия, методология лингвистики, когнитивно-дискурсивная парадигма, когнитивная семантика.

Представленный в статье обзор литературы является результатом изучения научных источников по теме диссертации, посвящённой исследованию когнитивной семантики многозначного слова в коммуникативном и дискурсивном аспектах.

Постановка проблемы. Вопрос о значении языкового знака поднимался учёными задолго до появления лингвистики как самостоятельной дисциплины. С развитием лингвистической науки подход к семантике и полисемии изменялся. В контексте задач разработки теоретико-методологического инструментария диссертации важно выявить методологические принципы исследования семантики и полисемии лексических единиц, обусловленные парадигмой научного знания — сравнительно-исторической, системно-структурной, антропоцентрической.

Связь проблемы с предыдущими исследованиями. Понятие *парадигмы* как «признанных всеми научных достижений, которые в течение определённого времени дают научному сообществу модель постановки проблем и их решений» впервые сформировано Т. Куном в работе «Структура научных революций». Е. С. Кубрякова предприняла попытку «выделения такой системы исходных допущений лингвистических исследований, которая признаётся значительным большинством работающих в этой области учёных», то есть попытку определения общих линий исторического развития лингви-